

притаманний побутовій баладі, – у соціальний вимір, зобразивши конфлікт громади й пана і зробивши мотив цієї метаморфози виявом людської жорстокості, породженої соціальною кривдою. У творі поет використовує фантастичні образи потойбічних істот – квітів, що мисляться у тексті як живі створіння, одне з яких – втілення безвинно загиблої дівчини. Вони ведуть мову про реальний світ. Лілея розповідає своєму братові Королевому цвіту, як при житті її «люде» ганьблять, наче покритку, тобто вчиняють за неписаними законами народних уявлень, бо вона дитина пана, байстрия (позашлюбна дитина, народжена у неодружених людей). Люди остригли їй коси, накрили ганчіркою, зимою не пустили в хату. Навіть після смерті проклін звичаю тяжіє над нею, дівчина страждає.

Усна народна творчість була і є тим джерелом, звідки черпали творче натхнення письменники усіх часів і народів. Не був винятком і Великий Кобзар. Поезія в душі Т.Г. Шевченка народжувалася, насамперед, як мелодія у дитинстві почутої народної пісні, а вже потім виливалася словами. Так творилася фольклорна манера Шевченкового письма. Близькість поета до національного скарбу допомогла йому зсередини розкрити народний характер у неперевершених творах.

Література

1. Вижовець І. Творчість Т. Шевченка і фольклор / І. Вижовець // Дивослово. — 2003. — № 6. — С. 40–41.
2. Ключек Г.Д. Поезія Шевченка: сучасна інтерпретація: посібник для вчителя / Г.Д.Ключек. — Київ: Освіта, 1998. — 237 с.
3. Кудіна Л. М. Від роду до роду. Народознавство. — Харків: Торсінг, 2003. — 256 с.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г.Шевченко. — Київ: Рад. школа, 1987. — 607 с.

Князь Т. М., канд. філол. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Зв'язок мови і культури в українському художньому тексті є очевидним, оскільки мова – важливий і необхідний компонент національної культури, тому що саме вона забезпечує вічність культури. Тарас Шевченко посідає виняткове місце в історичному процесі формування й розвитку нової української літературної мови.

Діапазон Шевченкового слова неосяжний. Він уміщує в собі лексику і фразеологію філософських, суспільно-політичних визначень, роздумів, формулювання закликів у боротьбі проти самодержавства, кріпацтва. Використовуючи різні фразеологічні одиниці (ФО) в їх традиційних і трансформованих формах, поет досягає великої лаконічності, чіткості та переконливості у відтворюванні тогочасних подій.

У своїх творах за допомогою художніх образів і суто мовних засобів Шевченко піддав нищівній критиці всю кріпосницьку дійсність, викривав гнобителів народу, всю систему царської імперії. Як слушно зауважує Ф. П. Медведєв: «Широко використовуючи фразеологію, поет досягає титанічної сили вислову, високої художньої майстерності і незвичайної переконливості у змалюванні реальної дійсності того часу й визвольної боротьби народів» [2, с. 20].

У поетичних текстах різного тематичного наповнення Тарас Шевченко активно вживає узуальні фразеологічні одиниці, що виконують стилістично-увиразнювальну й естетично-художню функції. Так, у творах фіксуємо фразеологізми на позначення різного соціального стану. Для називання поважних осіб, які мають великий вплив і з якими треба рахуватися автор використовує ФО **великий пан; пан над панами**: *[Галя:] Не треба мені вашого добра; я і без нього була б щаслива, якби ви не забули бідної Стехи і тоді, коли зробитесь великим паном* [3, т. 3, с. 11]; *[Хома:] Ха-ха-ха! от тобі й сотник! Ще в Братському серце моє чуло, що з мене буде великий пан* [3, т. 3, с. 12]; *І пан над панами!* [3, т.1, с. 71].

Для підкреслення зміни соціального стану за різних умов Тарас Шевченко використовує фразеологізм **вийти в люди**: *Що буде, те й буде. Будеш знов чумакувати, Поки вийдем в люди* [3, т. 2, с. 62]; *Йдете в люди [сини], а там тепер Все письменне стало* [3, т. 1, с. 96].

Одним із головних засобів збагачування мови є творча переробка поетом фразеологічних скарбів народної мови, створення нових фразеологічних одиниць на її основі. У поемі «Гайдамаки» фіксуємо трансформований варіант **бути панами** (заміна дієслівного слова-компонента *вийти* на *бути вийти у пани*) для характеристики життя по-панському за умови співпраці з козаками. *Гарно помоліться, Братайтеся з нами, З нами, козаками; Згадайте Богдана, Старого гетьмана; Будете панами* [3, т. 1, с. 114]. В. С. Калашник наголошує на тому, що особливості індивідуально-

авторських трансформацій у сфері фразеології визначаються загальним характером мовних змін, обумовлених мовною свободою мовців і комунікативно-експресивною спрямованістю мовлення. Художні трансформації узуальних фразеологізмів сприяють появі нових варіантів стійких сполук, а це засвідчує розвиток словесно-образної системи мови [1, с. 16, 19].

У творах Т. Шевченка соціальна нерівність, бідність яскраво репрезентована фразеологізмами з назвами одягу: **в сірій свитині; лата на латі; до нитки звестися**. Коли Ярема подумки звертається до коханої Оксани (поема «Гайдамаки»), то згадує і про соціальну нерівність: саме його бідність є однією із причин неможливості бути разом. Для позначення бідності автор використовує фразеологізм **в сірій свитині**: *Я тобі не пара; я в сірій свитині, А ти титарівна. Кращого вітай* [3, т. 1, с. 106]. Як з відомо, *свитина* – старовинний довгополий верхній одяг; убрання переважно незаможного селянина, тому символізує бідність.

Важливою ознакою соціального стану є не лише наявність одягу, з якої тканини він виготовлений, а й те, у якому стані одяг – зношений, порваний, латаний. Зі значенням «латаний, дуже старий, зношений» автор використовує ФО **лата на латі** для підкреслення стану бідності козака. Хоча, як зрозуміло з контексту, це не заважає високим почуттям між представниками різних соціальних класів: *Може, дівчина не любить За те, що убогий? І дівчина його любить, Хоч лата на латі* [3, т. 1, с. 123].

Для називання стану бідності автор використовує ФО **попідтинню ночувати; під тином сидіти**, що реалізують значення: 1) «жити просто неба»: *Де ж Катруся блудить? Попідтинню ночувала; На кого собаки на улиці лають? Хто голий, голодний під тином сидить?* [3, т.1, с. 59, 60]; 2) «жебракувати»: *Пішла тинятись попідтинню, Аж поки, поки не дійшла Аж до Голгофи* [3, т.2, с. 316].

Отже, мовотворчість Тараса Шевченка є важливим джерелом культурної інформації про соціальний стан українського народу. У творах використано як узуальні, так і трансформовані фразеологізми, цілісне значення яких мотивоване стрижневими словами-компонентами Автор за допомогою внутрішнього світу персонажів – почуттів, переживань, емоцій – влучно описує тогочасні події представників різних верств населення.

Література

1. Калашник В.С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови пожовтневого періоду: Семантико-типологічний аспект: ввтореф. дис. д-ра філол. наук зі спец.: 10.02.02 /В. С. Калашник. – Дніпропетровськ, 1992. – 40 с
2. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія : Чому ми так говоримо? / Ф. П. Медведєв. – Х. : Вища школа, 1977. – 232 с.
3. Шевченко Тарас. Твори: [у 5 т.] / Тарас Шевченко. – К.: Дніпро. – Т.1. – 1970. – 408 с.; Т.2. – 1970. – 416 с.; Т.3. – 1971. – 395 с.

Кравцов А. І., канд. іст. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва

Сутула О. А., старший викладач

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ІСТОРИЧНІ І ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЄДНОСТІ СЛОВ'ЯНСТВА

Щоб усвідомити необхідність незалежності України, треба добре осмислити минуле і сучасне. Від часів Київської Русі, Б.Хмельницького та його послідовників, видатних українців епохи Відродження і Просвітництва, Центральної Ради до сьогодення героїкою патріотів Батьківщини відтворювався політичний ідеал, здійснення якого принесло свободу Україні.

Особливої уваги заслуговує хоча і короткочасна, але яскрава діяльність Кирило-Мефодіївського товариства у 1845-1847 рр., яке послідовно відстоювало ідеали свободи, рівності і братства для українського та інших, насамперед, слов'янських народів, що зазнавали соціально-політичного, економічного, національного гніту. На думку товариства, до складу слов'янської федерації мали увійти Україна, Росія, Польща, Чехія, Сербія, Болгарія. Вища законодавча влада мала належати двопалатному сейму, а виконавча – президенту. Програма братства, котре свідомо поставило себе під патронат слов'янських первоучителів Кирила й Мефодія, щоб підкреслити свій слов'янський напрям, найкраще можна бачити з тексту прокламації «До братів українців», написаної М. Костомаровим. Зокрема зазначалося, що всі слов'яни повинні між собою поєднатись, але так, щоб кожен народ склав свою окрему республіку й управляв своїми справами незалежно від інших; щоб кожен народ мав свою мову,